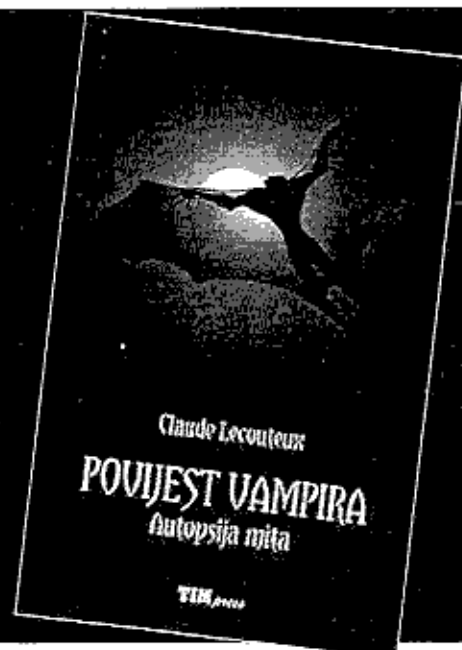

Čitaonica Slobodana Šnajdera – Claude Lecouteux: »Povijest vampira«, TIMpress, Biblioteka Naslijeđe, Zagreb 2013.

VAMPIRI: NESPOKOJNI POKOJNICI

Autopsija mita, to je podnaslov ove prinove iz TIMpressa (u prijevodu Jelene Butković), dakle, njegova razudba. Obično se riječica veže uz radnje oko leša, dakle, nečega neživog. Mogli bismo pomisliti, i mit o vampirima i vampirizmu, najkasnije od Prosvjetiteljstva, jest mrtav. Ali stvari nisu tako jednostavne.

Lecouteux navodi da u ovom trenutku, dok čitate ovu recenziju, na 250 internetskih portala bjesni diskusija o vampirima. Nije li to čudno? Koliko je znanja i umijeća, blistavih otkrića, koliko je »tehničkog napretka« bilo potrebno da se ostvari čudo totalne planetarne komunikacije, u principu, svih sa svima, čak i kad nemaju jedni drugima bogzna što reći? I uopće, što je danas »naprednije« od jednog internetskog portala? I onda, što je »nazadnije« od vjerovanja mnogih da postoje bića, između života i smrti, ni sasvim živa, ni posve mrtva, koja se hrane krvlju živih? I gledaj sada: na internetu komuniciraju oni koji vjeruju »da tu nešto ima«, ako već ne i oni koji su, kadli-tadli – bili sisani? Da na svijetu postoje vampiri, vukodlaci, tenjci, strigoi, brukolaci, nosferati, kao prirodne činjenice, kao što su primjerice buhe, koje isto tako žive o krvi...

Siva zona

Ima čak u Americi ozbiljnih znanstvenika koji se kunu u to da u Transilvaniji postoje neki naročiti problemi lokalnog puka s krvlju koji su hematološki objašnjivi: pa oni otud tvrde da se učestalost »vampira« u Rumunjskoj može objasniti znanošću o krvi kao takvoj! Ne znaš nije li ipak mnogo bolje da vampiri i vukodlaci ostanu u domeni mita, nego da potpadnu pod znanost. Da se vampiri možda izlože u zoološkim vrtovima? To se možda smjeralo s Ceausescuom i njegovom ženom, ali je prebrza egzekucija, metodom prijekog suda, u kojoj je bilo i nekog vampirskog užitka, tu ideju omela.

Ipak, ovo je vrlo ozbiljna studija utemeljena ne toliko na »stvarnim iskustvima«, koliko na njihovim povijesnim i umjetničkim refleksijama. Vjerovanje u vampire zadovoljava, da ne kažem, smiruje, neke potrebe i strepnje. Svakako se radi o slabo ispitanoj »sivoj zoni« koju organizirane religije ne znaju, niti su ikada znale, zaposjesti i gdje pučka vjerovanja izlaze jačima od crkvenih zabrana. Koje su to potrebe, koje strepnje?

No krenimo redom.

Vampiri u nekom vidu »postoje« oduvijek. To se može pojmiti i ne podrazumijeva neku oso-

bitu vjeru u natprirodno. U knjizi koju sam za vas pročitao te o njoj na ovom mjestu izvijestio – »Onkraj praga« (Beyond the Threshold) Christophera M. Moremana – na mnogo je mjesta opisan primordijalni strah, od kojega nije imuna nijedna civilizacija, od same mogućnosti ZLE SMRTI. Takvom smrću umiru samoubojice, ali i zločinci; potom oni koje je smrt zatekla naprimjer na putu pa nije mogla biti »okajana« na tradicijski način. Takvom smrću umiru u raznom smislu nenamireni, oni koji vape za osvetom. Gotovo bi se moglo reći, takvom smrću umiru svi koji ne umru u krevetu.

Lecouteux, uvidom u mnoge izvore (ovo je ozbiljna antropološka studija jednog od vodećih svjetskih medijevalista), potvrđuje raširenost tih zebnji. Zle smrti boje se svi, neovisno o staležu, fortuni; boje se i oni koji su sklonjeni u Božju milost; jer nema jamstava da nas Smrt neće zaskočiti kad joj se najmanje nadamo, pa i usred sreće i obilja. Taj je strah također transpovijesni i nalazimo ga, rekao sam, u svim kulturama i vjerskim sljedbama. Onaj tko umre zlom smrću postaje zao mrtvac: nespokojni pokojnik. To je ponekad zao grof koji je i za života, prema jednom Voltairovom slovu, pio krv svojim podanicima. Za života to je bilo u prenesenom smislu, nakon smrti, taj smisao pada u doslovno. I onda počinju strašne nevolje.

Na stotinama primjera opisuje Lecouteux silnu uznemirenost zajednice kojoj zaprijeti nespokojni pokojnik, kao i grozničav rad kolektivne mašte koja svaku prazninu nastoji ispuniti nevjerovatnim, a opet tako konkretnim detaljima. Sve je tu zagonetno, i sve ima svoju odgonetku. Gotovo svuda u Europi, prije ili kasnije nakon što vampir da znati o sebi, najsrčaniji predstavnici zajednice posegnute će za glogovim kolcem, lopatom i sjekirom i krenuti put groblja... Ne samo u Transilvaniji. Ne samo u Transilvaniji?

Kolektivna mašta

Za nas je dodatno interesantno već i to što je upravo naš prostor, prostor mitskog Balkana, gotovo pa postojbina vampira, tojest vukodlaka. U knjizi Francuza ima mnogo primjera za koju je grada, valjda etnografska, nađena u – Srbiji. Ali i u zaleđu Dalmacije. U Ugarskoj, naravno. Pazite: prosvijećena carica kakva je bila Marija Terezija tek je godine 1775. izdala patent koji zabranjuje smaknuće mrtvih! Ne postoji evidencija koliko je mrtvaca probodeno kolcem, ili im je odsječena glava pa stavljena među noge kako je vampir ne bi mogao naći. Ali postoje vrlo vjerodostojni, u službenim smislu, zapisi vojnih osoba i drugih javnih lica o istragama u vezi ovog ili onog vukodlaka. Postoje izvješća stručnih lica, ranarnika caričine vojske, o

tome da su mrtvi, koje je zajednica optužila da su vampiri, iskopani – čitavi, neraspadnuti. Ne ki su plivali u krvi. Hoćemo li ovdje stati, i stvari pripisati tradicijskoj srpskoj schliwowitzji?

Mi, prosvijećeni, držat ćemo sve to pretrajavanjem srednjovjekovnog mraka. Te na jednom portalu, prije neki dan, pročitati kako je u Americi na policijsku postaju privedena žena koja se hrani ljudskom krvlju. Povijesni se mrakovi isprepliću, nijedan nije konačno prestao, a napose nije prestao nadolaskom Doba svjetlosti, kako Francuzi tepaju prosvjetiteljstvu. Kolektivna mašta i danas se nalazi pred mnogim razumu nerješivim problemima, pa onda naprosto – uskoči. Neću na ovom mjestu o NLO-ima i izvanzemaljcima, o medijima i ekstrazenzornim senzacijama. Niti o crnim mačkama.

Ali upravo vampiri imaju istodobno nečeg jako zemaljskog (jer ukopani su, predani zemlji) i nadzemaljskog – jer se na neshvatljiv način mogu vratiti među žive i činiti štetu. Poput gube ili kuge, oni su u stanju zaraziti cijelu zajednicu pa nakon jedne zle smrti, uslijedi ih na desetke, budući da takav svat posiše cijelu bližu i daljnju rodbinu, a zna zaskočiti i nedužnog namjernika.

Ipak, za seoske zajednice, šćućurene, uvijek u strahu od ugroza, zbiljskih i nezbiljskih (zbiljske su dovoljno velike), jedva da postoji tako nešto kao – nedužni putnik-namjernik. Autor nam opisuje zanimljivo dvojstvo u načinima najave vampira: vampir je ili dobro poznati član zajednice koji je umro zlom smrću, ili je za života bio iznimno zao i nepošten, ili je umro uredno, ali mu obred »prelaska« nije uredno odraden, pa bi tu krivnja bila na živim potomcima.

No drugi mi je način još zanimljiviji: pojava stranca na obzoru zna najaviti vampira! Vampir je naprosto stranac koji tu nema što tražiti, a najmanje krv zajednice. Ako su se vampiri i vukodlaci osobito često pojavljivali na Balkanu, je li to u nekoj vezi s netrpeljivošću prema strancu i Drugome, ima li u njoj nečeg endemskog?

Razmišljanje je privlačno, ali ne vjerujem da je osnovano. Po svoj prilici, stranac je prijetnja svuda i uvijek, bez obzira što smo svi mi stranci, bezmalo svuda i uvijek.

Umjetničke obrade

Claude Lecouteux, naravno, kao skoro ravnopravnu građu uzima brojne umjetničke obrade mita o vampirima; naravno, razmatranja na tu temu spadaju u jednu opću autopsiju mita. Jer mit živi podjednako uporno, i u mašti puka, i u mašti pisaca ili slikara, uopće umjetnika. Piscem utemeljiteljem naziva Lecouteux Horacea Walpolea čiji je roman »Otrantski zamak« objavljen 1764. To je 18. vijek, ali nije nam on tako dalek; Aleksej Tolstoj (brat Lav Tolstoj) ili Theophile Gautier još su nam bliži; Bram Stoker i njegov Drakula gotovo nam kucaju na vrata. Taj je roman »učinio školu«, na razne načine vrlo unosnu, a od Transilvanije učinio je zemlju vampira. Filmove (E. W. Murnau, »Nosferatu« na prvom mjestu) pa i kazališne predstave ostavljam po strani, s napomenom da je usred doba metroa i elektrike svako pariško bulevarsko kazalište držalo uzusom »dobrog, tržišno orijentiranog« umjetničkog poduzeća, imati komad o vampirima (no možda prije vampirellama). Gospodin grof vampir imao je, i ima, uspjeha, pa makar kao doktor phil. Leone Glemboj!

Novovjekovni mit o vampirima krenuo je u kasnom 16. vijeku, i donekle, samo donekle »iscurio« krajem 18. Ovo se prilično podudara s progibanjem vještica i vještaca u Europi. S tim, što se mrtve nije dalo mučiti, a to nije bilo ni potrebno, budući da je bilo dovoljno raz-

Vampir ispunjava neku potrebu, i nikada se ne javlja posve slučajno, kao puko praznovjerie – Claude Lecouteux

Vampiri imaju istodobno nečeg jako zemaljskog (jer ukopani su, predani zemlji) i nadzemaljskog – jer se na neshvatljiv način mogu vratiti među žive i činiti štetu. Poput gube ili kuge, oni su u stanju zaraziti cijelu zajednicu pa nakon jedne zle smrti, uslijedi ih na desetke, budući da takav svat posiše cijelu bližu i daljnju rodbinu, a zna zaskočiti i nedužnog namjernika

Kad se vampir »aktivira«, u zajednici nastaje ratno stanje te se moraju mobilizirati sva moguća sredstva i postupci za obranu. Gotovo sva građa koju je konzultirao Lecouteux slijedi jedan te isti obrazac: napad vampira, silna uznemirenost, rastući broj njegovih žrtava koje isto tako postaju vampirima, kao da se radi o kugi ili gubi... Potraga za »temeljnim vampirom«, odlazak na groblje, otvaranje groba... ritualno »smaknuće« leša

grnuti zemlju s leša pa vidjeti – eto, vampir! Zabavno nam je, uz jednu količinu naježnosti, čitati o tome koji su to bili, »posve empijski«, znaci da je ovaj ili onaj nespokojnik postao vukodlak. A kako puk za svaku nevolju pronade neki korijen ili travu, osobito pučanke, to nam je onda jednako tako zabavno, i pomalo naježeno, čitati o postupcima za otklanjanje opasnosti od vampira. Valja reći da se radi o jednako tako stroгим procedurama kakve se naprimjer danas propisuje uz polijetanje ili slijetanje nekog super-zrakoplova. Ništa se tu ne prepušta slučaju, jer slučaj bio bi propast, i pojedinca i zajednice. Vampir je lukavo biće, ide preko svega kada žeda, ali žeda samo dok ne zazvoni na tornju, i ako ne osjeti vonj češnjaka...

Ja se ne bih smijao. Naša je svakodnevica i danas puna takvih »iracionalnih« radnji pred neobjašnjivim. Uopće, nije dobro smijati se »staroj vjeri«, kako je zove Natko Nadilo u prekrasnoj knjizi »Stara vjera Hrvata i Srba«; sasvim uzgred, u toj je knjizi značajan dio posvećen vukodlacima, tenjcima i sličnim nespokojnim pokojnicima čije je rodoslovlje posve naše, domaće, kao što su to štruke ili šljivovica.

Metode obrane

Dakle, kad se vampir »aktivira«, u zajednici nastaje ratno stanje, te se moraju mobilizirati sva moguća sredstva i postupci za obranu. Gotovo sva građa koju je konzultirao Lecouteux slijedi jedan te isti obrazac: napad vampira, silna uznemirenost, rastući broj njegovih žrtava koje isto tako postaju vampirima, kao da se radi o kugi ili gubi... Potraga za »temeljnim vampirom«, glavim uzročnikom zala koja su se stuštila na zajednicu. Odlazak na groblje, otvaranje groba uz odobrenje svećenika i njegovo prisuće... Ritualno »smaknuće« leša.

Ovaj se scenarij u Europi, a naročito u našim krajevima(!), dogodio neznano mnogo puta, ali vjerujem da se radi o redu veličina izrazivom u tisućama. U svemu tome najzanimljivije je to da se probadanjem vampirova srca, ili njegovom dekapitacijom, zajednica OSLOBODILA ugroze koja ju je zatravela i skoro zatra.

Što se pak tiče prosvjetiteljskih rješenja kojima je apsolutna monarhinja Marija Terezija htjela riješiti pitanje vampira u svojoj prilično vampirskoj državi, moram se sjetiti da mi je moja baka pripovijedala kako su u njezinom rodnom selu, u Drenovcima, još početkom stoljeća (20), svi žitelji koji su za to imali hrabrosti išli na groblje probosti jednog svog suseljana koji da se povampirio! Davno je već bila umrla carica, i eno je danas u Kapucinskoj grobnici u Beču, zalivene u olovnom sarkofagu, valjda iz straha da se i ona ne bi povampirila.

Točka u kojoj se moramo složiti s tvrdnjom autora, naoko tako neobičnom, jest ova: vampir ispunjava neku potrebu, i nikada se ne javlja posve slučajno, kao puko praznovjerje. Nemoguće je, naravno, u 21. stoljeću priznati neku uzročno-posljedičnu vezu između tako nemogućeg »živog mrtvaca« koji dalje živi na krvi drugih ljudi i bilo kakve nesreće ove ili one zajednice, osim one koja je i sama utvara. Ali eto, utvara se goni drugom utvarom, i to je funkcioniralo. Vampiri su sigurno »krivo razumljena povijest«, ali opet, ne postoji ta kategorija pravoga i krivoga kad se radi o uznemirenoj ljudskoj podsvijesti, bilo individualnoj ili kolektivnoj.

Lijepa i zanimljiva studija koju nećete ispustiti iz ruke; sve dok vam na rame ruku ne stavi vampir, a vi u njemu prepoznate svojega šefa za kojeg ste mislili da je još živ, iako mu želite da nije. I to je neko objašnjenje za pojavu vampira! Jerbo taj vam šef jamačno pije krv na slamku.

Istarski vampir Jure Grando dobiva kazališnu predstavu

OSVETNIK, A NE ŠTRIGUN

U program ovogodišnjeg Legendfesta uvrštena je predstava »Jure Grando – legenda živi«, s podnaslovom »pučka komedija s elementima nadnaravnog«. Produkcija predstave rezultat je suradnje dviju kazališnih družina – »Pierre Vally Teatra« i »Kotar Teatra«, autor teksta i dramaturgije te redatelj predstave je Siniša Kovač

Nakon što je u zadnjih desetak godina vampir iz Kringe Jure Grando već u više navrata postao književni lik zahvaljujući fantastičnim i horor romanima i pričama pisaca poput Borisa Perića, Marine Jadrečić, Sanje Tenjer, Jasmine Blažić, Danijela Bogdanovića i drugih, uskoro će postati i likom animiranog filma zagrebačkog autora Martina Babića, a na predstojećem pićanskom Legendfestu Jure Grando će zaživjeti i kao kazališni lik. U program ovogodišnjeg Legendfesta, naime, uvrštena je predstava »Jure Grando – legenda živi«, s podnaslovom »pučka komedija s elementima nadnaravnog«.

Pripreme i u Kringi

Produkcija predstave rezultat je suradnje dviju kazališnih družina – »Pierre Vally Teatra« i »Kotar Teatra«, autor teksta i dramaturgije te redatelj predstave je Siniša Kovač, scenografiju potpisuje Marta Crnobrnja, dizajn kostima Slavica Matušić, autori glazbe su Marija Kolb i Igor Baksa, a u predstavi nastupaju Davor Kovač u ulozi Jure Granda, Marija Kolb kao Granda udoica Magdalena, Igor Baksa kao križanski župan Miho Radetić, Mladen Vujčić kao Mikolo Niena i Hrvoje Perc kao Stipan Mlašić.

Pripremajući predstavu, Siniša Kovač i Marija Kolb više su puta dolazili u Kringu prikupljati i provjeravati podatke potrebne za pripremu predstave, uključujući i savjetovanje s

Siniša Kovač i Marija Kolb su dio autorske ekipe predstave o istarskom vampiru Juri Grandu

mještanima oko dijalektalne ispravnosti dijaloza kojima govore pojedini likovi. Priča njihove predstave malo je drugačija od one koju je u svom zapisu o križanskom vampiru ostavio Janez Vajkard Valvasor u svojoj »Slavi vojvodine Kranjske« iz 1689. godine, i to počevši od same Jurine smrti koja je u najmanju ruku sumnjiva zbog njegova bavljenja kokom i novaca koje su mu dugovali seoski uglednici, a i ljepota njegove žene Magdalene u predstavi je razlog što ga neki mještani posebno zdušno mrze.

Jure Grando tako u ovoj predstavi doduše postaje vampir, ali ne vampir koji donosi smrt nedužnima, već pravedni osvjetnik koji kažnjava one koji su za života naudili njemu, a nakon njegove smrti ugrožavaju njegovu udoicu. Interesi su jači od morala, pa u će u predstavi Jure Grando na kraju ipak zaglaviti, ali će njegova udoica zato ponijeti malo veću ulogu i malo veću odgovornost.

»Pomaknuti« humor

Radnja predstave i dijalozi isprepleteni su mnogim ilustracijama praznovjerja o nadnaravnim bićima, dramatična atmosfera dočaravat će se raznim kazališnim tehnikama, ali to ipak neće biti horor, već više »pomaknuti« humor i komedija situacija. Scena završnog obračuna, barem po videom tekstu, navješćuje vrlo uzbudljiv teatarski doživljaj.

– Htjeli smo da naš Jure Grando bude ipak nekakav pravedni junak, a ne samo vampir koji donosi zlo – kaže Siniša Kovač i Marija Kolb, a koliko su uspjeli u toj nakani moći će se vidjeti prvog dana ovogodišnjeg Legendfesta, u petak 26. srpnja u 21,35 sati u Pićnu na Trnoplesarskom trgu. Autori bi željeli da predstava jednom dođe i do Kringe, kao i da se nastavi prikazivati širom Hrvatske.

Davor ŠISOVIĆ

Kringa - dom Jure Granda

Daniel Načinović: »Pjesme skrovitih čestica«, Mala knjižnica DHK-a

PJESNIK OSEBUJNOG DARA

Načinovićev jezik i stil zaslužuju posebnu pažnju. On je klasično školovan i obrazovan intelektualac, pjesnik prepoznatljivoga šarma – istovremeno ludist i trubadur

U Maloj knjižnici Društva hrvatskih književnika nedavno je objavljena pjesnička zbirka pulsko-labinskog književnika, novinara i kantautora Daniela Načinovića naslovljena »Pjesme skrovitih čestica«.

Načinovićev jezik i stil zaslužuju posebnu pažnju. On je klasično školovan i obrazovan intelektualac, pjesnik prepoznatljivoga šarma – istovremeno ludist i trubadur. Autor je širokog tematskoga registra, kod kojega kao da nema teme koju nije u stanju književno obraditi i prikazati, a usto sve u njegovom književnom stvaralaštvu ima svoj »razlog« – ništa tu nije banalno ili nepromišljeno.

Tako je to slučaj i u ovoj zbirci, pisanoj vrlo odnjevovanim jezikom kojom predstavlja raznolike tematske i interesne sfere – od unutarnjih svjetova, slutnji, čežnji do promišljanja o puno širim temama i makrokozmosima, pa sve do metapoetskih aluzija i konotacija. Ne nedostaje ni intertekstualnih elemenata, filozofskih promišljanja, a sve to uokvireno pjesničkom ljepotom, koja posebno dolazi do izražaja u kraćim pjesmama

koje su poput pravih umjetničkih dragulja.

Kod Načinovića riječi nisu samo označitelji, on produbljuje njihovu semantiku te neprestano eksperimentira, poigravajući se mogućnostima koje mu jezik kao vrlo živ organizam pruža.

U ovoj zbirci nije prisutna njegova već prepoznatljiva pjesnička igra, no njegov izniman stvaralački rukopis ostaje. Svako njegovo djelo donosi novost i osvježenje, uvijek je inovativan i inventivan, originalan – nepresušno vrela inspiracije.

Riječ je o književniku osebujnoga dara, kod kojega detalj ima značajnu ulogu pa se stoga detaljima koristi u velikoj mjeri. Što se tiče njegovog portretiranja određenih likova i situacija u pjesničkom registru tiče, napomenimo samo da oslikava iznimno širok raspon karaktera i osobnosti, što je više puta naglašeno. Čitavi se više ili manje opširni svjetovi mogu pronaći u njegovim uracima, a ovdje i na eksplicitni način progovara i o samome pjesništvu – i to ne samo na metaforički način.

Prvi tematski dio naslovljen je »O svetome

Daniel Načinović

perivoju i pužnici vremena«, a drugi dio »O poljupcima na plaštu svjetlosnog putnika«, što oslikava jednu vrlo složenu temu, putovanje unutarnjim svjetovima duše, introspekcije i promišljanja, gdje se velika pozornost pridaje riječi – kao centripetalnoj sili koja stvara svijet.

Osim što je Daniel Načinović autor koji je u Istri napisao najviše djela i što to čini kontinuirano, on je i jedini autor iz ovih krajeva čija su djela imala odjeka diljem Europe, pa i šire, što je rezultiralo brojnim prijevodima i nagradama. Treba napomenuti da je Načinović autor koji je od svih istarskih književnika dobio najviše nagrada i priznanja, među kojima su i najvažnija priznanja za književnost u nas – i što se tiče poezije, i što se tiče esejistike te prijevoda.

Vanessa BEGIĆ